

№3 (61)
2020

Қурылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМҚ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылмалар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрсеков Р.Қ. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділдин Е.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қазиев З.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. – PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Киязова А.Ж. – (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазин Б.Қ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск,
Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек, Қырғызстан)

Журнал редакциясы

Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ерлешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сұлы-жасыл желек» БО
тел.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Qazaqstan Respublikasy Zaǵnama jáne quyqytyq aqparat institútynyń

JARSHYSY

gylymi-quyqytyq jýrnal

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Құқықтық кеңістікті цифрландыру 12

Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, М.С. АҚЫШЕВ, А.В. БОРЕЦКИЙ Конституциялық құқықтағы «жеке бас бостандығы» және «жеке бостандық» ұғымдарын түсінуге қатысты мәселеге 25

С.К. ИДРЫШЕВА Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде мемлекеттік тілді қолдану саласындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі 34

Г.А. АЛИБАЕВА, Г.А. АБЕНОВА, М.К. МУСАБАЕВ Кәмелетке толмағандарды әкімшілік-құқықтық қорғау: шетелдік тәжірибе және оны Қазақстанда пайдалану қажеттілігі 43

Т.С. НҰРЫШЕВА Сот төрелігінің конституциялық принципі ретінде кінәсіздік презумпциясын практикада қолдану мәселелері 51

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.А. ДҮЙСЕНОВ Заңнаманы экологизациялаудың өзекті мәселелері 58

Г.Б. ҚЫСЫҚОВА, А.Қ. ЖАҚСЫЛЫҚОВА Тұрғын үй құрылысына үлестік қатысу тетіктерін жетілдіру туралы мәселеге 66

Е.У. ЫҚСАНОВ Жер қойнауын пайдалану қатынастарын азаматтық құқық нормаларымен реттеу шектері 75

М.Х. ХАСЕНОВ Қазақстан Республикасында мүлктік кешеннің құқықтық режимін заңнамалық бекіту қажеттілігі туралы 80

А.К. РАХМЕТОЛЛОВ, А.С. ҚЫЗДАРБЕКОВА, С.Д. БЕКШЕВА Кәсіпкерлердің құқықтарын қорғауды қамтамасыз етуде сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінің және нормативтік құқықтық актілердің сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптамасының кейбір мәселелері 89

С.К. АМАНДЫКОВА, А.М. ЕСЕНТЕМИРОВА, А.А. КУСАИНОВ Эндаумент-қорларды құқықтық реттеудің кейбір мәселелері 97

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Р.Қ. СӘРПЕКОВ, Д.А. ФИНК Қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу барысында жәбірленуші және куә әйелдерге қатысты мемлекеттік қорғау шаралары мен қауіпсіздік шаралары жүйесі 104

Л.Е. НҰРЛЫМБАЕВА, Л.В. БРУСНИЦЫН, А.Н. АҚПАНОВ Қылмыстық бұйрық өндірісі: іс жүргізу нысанын саралау мәселелері 114

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Салықтық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаудың себептері мен шарттары 122

А.Т. КӘРШОВА, Е.А. ОМАРОВ, Т.Г. МАХАНОВ Қазақстан Республикасындағы қылмыстық сот ісін жүргізудің процесстік шығындарын өндіріп алуды регламенттеудің өзекті мәселелері 131

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

М.А. СӘРСЕМБАЕВ, Д.М. СӘРСЕМБАЕВ Халықаралық және ұлттық валюта құқығы, автокөлік және жолдар 141

Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА, Ю.С. КОСТЯНАЯ Ақпарат түсінігі туралы мәселеге 150

А.Е. ЖАТКАНБАЕВА, А.К. ДЖАНГАБУЛОВА, К.Н. АЙДАРХАНОВА Траншекаралық бассейндердегі су объектілерінің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің басымдықтары және трансшекаралық өзендерді мемлекетаралық пайдалану негіздері 159

А.Ж. СЫЗДЫҚОВ, Б.Ж. САҒЫМБЕКОВ Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың әкімшілік-құқықтық шараларын салыстырмалы-құқықтық талдау (Қазақстан мен Ресей тәжірибесі).....	167
Құқықтық мониторинг	
А.Қ. ҚАНАТОВ, О.С. ҚАРАХОЖАЕВ, Д. ДОСМЫРЗА Алқабилердің қатысуымен сот ісін жүргізу тиімділігінің (тиімсізділігінің) проблемалық аспектілері (заңнаманы талдау).....	174
А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтар саласындағы заңнаманың қалыптасуы және дамуы.....	183
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
М.А. АЙЫМБЕТОВ Заң терминдерін жүйелеудің кейбір мәселелері.....	191
Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВА Заңда қолданылатын құқықтық фраземалар және ондағы аударманың рөлі.....	195
Жас ғалым мінбері	
Ж.К. ЖЕТІБАЕВ Германия мемлекетінің тәжірибесі бойынша электрондық мәмілелердің құқықтық жағдайы.....	201
А.М. АЙТУАРОВА Шет елдерде электрондық үкіметті құқықтық реттеу.....	207
Ю.С. КОСТЯНАЯ Ақпарат - халықаралық-құқықтық қорғау объектісі ретінде.....	215
Ж.А. КҰРАНБЕК Қазақстан Республикасында электрондық (цифрлық) қолтаңбаларды қолданудың кейбір заңдық және техникалық мәселелері туралы.....	228
Р.Э. МАММАДОВ Қылмыскер-мигранттың криминологиялық ерекшеліктері және оның психологиялық сипаттамасы.....	239
О.Р. КЛИМОВА Жеке сот орындаушыларының әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды Қазақстан Республикасының соттары қараған кезде мерзімдерді қолдану және сақтау.....	247
«Жаршының» архивтік беттері	
Н.А. ХАМЗИНА Заң шығармашылығындағы мемлекеттік тілдің қолданылу деңгейі (ҚР ЗИ Жаршысы №4(20)-2010 ж. - 143-146 бб.).....	256
Қ.Ж. ТҰРСЫН ҚР Заң шығару институты Лингвистика орталығының аға сарапшы-лингвисті Н.А. Хамзинаның «Заң шығармашылығындағы мемлекеттік тілдің қолданылу деңгейі» ғылыми жарияланамына қайта оралғанда.....	259
Есімнама	
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының бас ғылыми қызметкері, з.ғ.д., профессор А.Н. Ақпанов – 60 жаста!.....	266
Библиография	
В.Г. Стрекозовтың «Конституционное право России» атты кітабына рецензия – М.: Юрайт, 2019. -256 б.....	268
Даналық ойлар	270

**№3 (61)
2020**

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации Республики
Казахстан»

Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпеков Р.К. (Нур-Султан, Казахстан) –
(председатель)
Абайдылинов Е.М. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – заслуженный деятель
культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казах-
стан)
Казиев З.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан, Казах-
стан)
Князова А.Ж. – (Нур-Султан, Казахстан)
Конусова В.Т. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казах-
стан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменно-
горск, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редакция журнала

Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
тел.: 8 (7172) 26-61-29
*Свидетельство о постановке
на учет СМН № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан
(Первичная постановка на учет
№6592-Ж, 07.09.2005 г.)*

Адрес:

Республика Казахстан, 010000,
г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1
БЦ «На Водно-зеленом бульваре»
тел.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

**Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан**

научно-правовой журнал

Колонка редакции	8
Конституционное и административное право	
Р.К. САРПЕКОВ Цифровизация правового пространства.....	12
Б.К. НУРГАЗИНОВ, М.С. АКИШЕВ, А.В. БОРЕЦКИЙ К вопросу о понимании понятий «свобода личности» и «личная свобода» в консти- туционном праве.....	25
С.К. ИДРЫШЕВА Состояние конституционной законности в сфере применения государственного языка в законодательных актах Республи- ки Казахстан.....	34
Г.А. АЛИБАЕВА, Г.А. АБЕНОВА, М.К. МУСАБАЕВ Административно- правовая защита несовершеннолетних: зарубежный опыт и необ- ходимость его использования в Казахстане.....	43
Т.С. НУРЫШЕВА Вопросы практического применения презумпции невинности как конституционного принципа правосудия.....	51
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
Е.А. ДЮСЕНОВ Актуальные вопросы экологизации законодатель- ства.....	58
Г.Б. КЫСЫКОВА, А.К. ЖАКСЫЛЫКОВА К вопросу о совершен- ствовании механизмов долевого участия в жилищном строительстве.....	66
Е.У. ИХСАНОВ Пределы гражданско-правового регулирования от- ношений в сфере недропользования.....	75
М.Х. ХАСЕНОВ О необходимости законодательного закрепления правового режима имущественного комплекса в Республике Казахстан.....	80
А.К. РАХМЕТОЛЛОВ, А.С. КИЗДАРБЕКОВА, С.Д. БЕКИШЕВА К вопросу об индексе восприятия коррупции и антикоррупционной экс- пертизе нормативных правовых актов в обеспечении защиты прав пред- принимателей.....	89
С.К. АМАНДЫКОВА, А.М. ЕСЕНТЕМИРОВА, А.А. КУСАЙ- НОВ Некоторые вопросы правового регулирования эндаумент-фондов.....	97
Уголовное право и уголовный процесс	
Р.К. САРПЕКОВ, Д.А. ФИНК Система мер государственной защи- ты и мер безопасности в отношении женщин–потерпевших и свидетелей при досудебном производстве по уголовным делам.....	104
Л.Е. НУРЛУМБАЕВА, Л.В. БРУСНИЦЫН, А.Н. АХПАНОВ Уго- ловное приказное производство: проблемы дифференциации процессу- альной формы.....	114
С.С. КАРЖАУБАЕВ Причины и условия совершения налоговых уголовных правонарушений.....	122
А.Т. КАРИПОВА, Е.А. ОМАРОВ, Т.Г. МАХАНОВ Актуальные во- просы регламентации взыскания процессуальных издержек уголовного судопроизводства в Республике Казахстан.....	131
Международное право и сравнительное правоведение	
М.А. САРСЕМБАЕВ, Д.М. САРСЕМБАЕВ Международное и на- циональное валютное право, автотранспорт и дороги.....	141
Ж.О. КУЛЖАБАЕВА, Ю.С. КОСТЯНАЯ К вопросу о понятии ин- формации.....	150

А.Е. ЖАТКАНБАЕВА, А.К. ДЖАНГАБУЛОВА, К.Н. АЙДАРХАНОВА Приоритеты обеспечения экологической безопасности водных объектов в трансграничных бассейнах и основы межгосударственного использования трансграничных рек.....	159
А.Ж. СЫЗДЫКОВ, Б.Ж. САГЫМБЕКОВ Сравнительно-правовой анализ административно-правовых мер профилактики бытового насилия (опыт Казахстана и России).....	167
Правовой мониторинг	
А.К. КАНАТОВ, О.С. КАРАХОЖАЕВ, Д. ДОСМЫРЗА Проблемные аспекты эффективности (неэффективности) судопроизводства с участием присяжных заседателей (анализ законодательства).....	174
А.Б. КАЙЖАКПАРОВА Становление и развитие законодательства в области особо охраняемых природных территорий Республики Казахстан.....	183
Из практики законотворчества на государственном языке	
М.А. АЙЫМБЕТОВ Некоторые вопросы систематизации законодательных терминов.....	191
Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА Правовые фраземы, применяемые в законе, и роль перевода в нем.....	195
Трибуна молодого ученого	
Ж.К. ЖЕТИБАЕВ Правовое положение электронных сделок по опыту германского государства.....	201
А.М. АЙТУАРОВА Правовое регулирование электронного правительства в зарубежных странах.....	207
Ю.С. КОСТЯНАЯ Информация как объект международно-правовой защиты.....	215
Ж.А. КУРАНБЕК О некоторых юридических и технических вопросах применения электронных (цифровых) подписей в Республике Казахстан.....	228
Р.Э. МАММАДОВ Криминологические особенности личности преступника-мигранта и его психологическая характеристика.....	239
О.Р. КЛИМОВА Применение и соблюдение сроков при рассмотрении судами Республики Казахстан жалоб на действия (бездействие) частных судебных исполнителей.....	247
Архивные страницы «Вестника»	
Н.А. ХАМЗИНА Степень формирования государственного языка в законотворчестве (статья в Вестнике ИЗ РК №4(20)-2010 г. - С. 143-146).....	256
Қ.Ж. ТҰРСЫН Возвращаясь к научной публикации старшего эксперта-лингвиста Института законодательства Республики Казахстан Н.А. Хамзиной «Степень формирования государственного языка в законотворчестве».....	259
Персоналии	
Главному научному сотруднику Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, д.ю.н., профессору А.Н. Ахпанову – 60 лет!.....	266
Библиография	
Рецензия на учебник «Конституционное право России» / Стрекозов В.Г. 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 2019. -256 с.....	268
Мудрые мысли	270

№3 (61)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute
of Legislation and Legal information
of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed
on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic
scientific results of dissertations on legal
sciences (Order CCES MES RK №894 from
05.30.2013)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. (Nur-Sultan, Kazakhstan) –
(Chairman)
Abaydeldinov E.M. – d.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Kiev, Ukraine)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Malinovski V.A. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Aiyembetov M.A. – Honored Worker of Culture
of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Kazyev Z.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kairbaeva L.K. – PhD (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Kiyazova A.Zh. – (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Konusova V.T. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Nur-Sultan,
Kazakhstan)
Nurgazinov B.K. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Nurmagambetov R.G. – PhD
(Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakh-
stan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk,
Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyr-
gystan)

The editorial staff

Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media
№17761-G from 25.06.2019 from
the Information Committee of the Ministry
of Information and Communications
of the Republic of Kazakhstan
(Number and date of primary registration №6592-
Zh.07.09.2005.)

Address:

The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

**Bulletin of Institute of Legislation and Legal
Information of the Republic of Kazakhstan**

JARSHYSY

scientific and legal journal

Editorial.....10

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV Digitalization of the legal space.....12
B.K. NURGAZINOV, M.S. AKISHEV, A.V. BORETSKY On the issue
of understanding the categories of «personal liberty» and «personal freedom»
in constitutional law.....25
S.K. IDRYSHEVA State of constitutional legality in the sphere of state
language application in the legislative acts of the Republic of Kazakhstan.....34
G.A. ALIBAEVA, G.A. ABENOVA, M.K. MUSABAEV Administrative
legal protection of the minors: experience of foreign states and necessity of its
application in Kazakhstan.....43
T.S. NURYSHEVA Issues of practical application of the presumption of
innocence as a constitutional principle of justice.....51

Civil and Civil Procedure Law

Ye.A. DYUSSENOV Actual issues of legislation's ecologization.....58
G.B. KYSSYKOVA, A.K. ZHAXYLYKOVA On the issue of improving
the mechanisms for equity participation in housing construction.....66
Y.U. IKHSANOV The limits of civil law regulation of the subsoil use
relations.....75
M.Kh. KHASSEN OV On the necessity for legislative determination of
the legal regime of the property complex in the Republic of Kazakhstan.....80
A.K. RAKHMETOLLOV, A.S. KIZDARBEKOVA, S.D. BEKISHEVA
On the issues of the corruption perception index and anti-corruption expertise
of legal acts in ensuring the protection of entrepreneurs' rights.....89
S.K. AMANDYKOVA, A.M. YESSENTEMIROVA, A.A. KUSSAINOV
The issues of legal regulation of endowment funds.....97

Criminal law and Criminal procedure

R.K. SARPEKOV, D.A. FINK System of public protection measures
and safety measures applied to female victims and witnesses in pre-trial
proceedings of criminal proceedings.....104
L.E. NURLUMBAEVA, L.V. BRUSNITSYN, A.N. AKHPANOV
Institute of criminal writ proceedings: problems of differentiation of a
procedural form.....114
S.S. KARZHAUBAYEV Reasons and terms for committing tax criminal
offenses.....122
A.T. KARIPOVA, Y.A. OMAROV, T.G. MAKHANOV Current issues
of regulation of the recovery of procedural costs of criminal proceedings in
the Republic of Kazakhstan.....131

International law and Comparative law

M.A. SARSEMBAYEV, D.M. SARSEMBAYEV International and
national currency law, motor vehicles and roads.....141
Zh.O. KULZHABAEVA, J.S. KOSTYANAYA On the concept of
information.....150
**A.Y. ZHATKANBAEVA, A.K. JANGABULOVA,
K.N. AYDARKHANOVA** Priorities for ensuring the environmental safety
of water bodies in transboundary basins and the basics of interstate use of
transboundary rivers.....159

CONTENT

A.Zh. SYZDYKOV, B.Zh. SAGYMBEKOV Comparative legal analysis of administrative legal measures for prevention of domestic violence (experience of Kazakhstan and Russia).....	167
Legal monitoring	
A.K. KANATOV, O.S. KARAKHOZHAYEV, D. DOSMYRZA Problematic aspects of the efficiency (inefficiency) of judicial proceedings with the participation of jurors (analysis of legislation).....	174
A.B. KAIZHAKPAROVA Legislation and development of legislation in the sphere of specially protected natural areas of the Republic of Kazakhstan.....	183
From the lawmaking practice in the official language	
M.A. AIYMBETOV The issues of systematization of legislative terms.....	191
D.M. SHYNGYSBAYEVA Legal phrasemes used in the law and the role of translation in it.....	195
Young researcher's tribune	
Zh.K. ZHETIBAYEV Legal status of electronic transactions according to the experience of German state.....	201
A.M. AITUAROVA Legal regulation of e-government in foreign countries.....	207
Y.S. KOSTYANAYA Information as the object of international legal protection.....	215
Zh.A. KURANBEK On the legal and technical issues of application of electronic (digital) signatures in the Republic of Kazakhstan.....	228
R.E. MAMMADOV Criminological features of a migrant criminal's personality and its psychological characteristics.....	239
O.R. KLIMOVA Application and compliance with deadlines when considering complaints by the courts of the Republic of Kazakhstan on the actions (inaction) of private bailiffs.....	247
The archive pages of the«Bulletin»	
N.A.KHAMZINA «The level of formation of the state language in lawmaking» (article in the Bulletin of the IL RK No. 4 (20) -2010 - P. 143-146).....	256
K.Zh. TURSUN On the paper of the senior expert linguist of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan N.A.Khamzina «The level of formation of the state language in lawmaking».....	259
Personalities	
60 years to the Chief researcher of the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Laws, Professor A.N. Akhpanov.....	266
Bibliography	
Review of the “Constitutional Law of Russia” textbook / Strekozov V.G. 7th ed., revised and ext. - M.: Yurait, 2019. -256 p.	268
Wise thoughts	270

ЗАҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ҚОЛДАНЫЛУ ДЕҢГЕЙІ (ҚР ЗИ Жаршысы №4(20)-2010 ж. - 143-146 бб.)

Н.А. ХАМЗИНА,

*ҚР Заң шығару институты Лингвистика
орталығының аға сарапшы-лингвисті*

Қазақ тілінің қазақ жерінде жетімсіреп, босағадан сығалай қарағаны халқымыздың әлем алдындағы ашқан жаңалығы ма, әлде қалайша түсінуге болады? Ресми тілдің осы күндері аударма арқылы қалыптасып келе жатқаны шарасыздықтан туындап отырған сыңайлы.

Кезінде 2007 жылдан бастап заң жобалары қазақ тілінде әзірленетін болады деп жар салдық. Бірақ өкінішке орай іс жүзінде санамызға берік сіңген орыс тілінің маңынан айналшықтап шыға алмаудамыз. Тілімізге балта шапқан сол кездегі саясаттың осы күндері мемлекетімізге осыншама шығын келтіретіндей мықты болғанын қарасаңшы. Естіген жұрттан ұят өз тілімізді дамытуға ел бюджетінен жыл сайын қыруар қаржы бөлеміз, мемлекеттік тілімізде сөйлеп, құжат дайындаған қызметкерлерімізді қолпаштап, көтермелеп жатамыз. Осының барлығы алдын ала ойластырылған дүние болды ма? Неліктен Қазақстан Республикасында мемлекеттік тіл - қазақ тілі дейміз де, оған соншама қаржы жұмсаймыз? Үрей тудыратын бір жайт ресми қазақ тілі аудармадан қалыптасқан жасанды тілге айналмаса болғаны!?

Ұлы орыс ғалымы М. Ломоносов «Грамматикасыз құқықтану күдік тудырады» деген екен. Шынымен де, бүгінгі күнде қолданыстағы заңнамаға және заң жобаларына лингвистикалық сараптама жүргізудің қажеттілігі туындап отыр. Осы орайда Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасы әділет органдарының 2009 жылғы жұмыс қорытындылары және 2010 жылға арналған басым міндеттері туралы» атты кеңейтілген алқа отырысында Премьер-Министр К.Қ. Мәсімов лингвистикалық орталық құру туралы тапсырма берді. Осы тапсырманы іске асыру бойынша Заң шығару институтында заң жобалары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерге ғылыми құқықтық лингвистикалық сараптама жүргізетін ғылыми құқықтық лингвистикалық сараптама бөлімі ашылды.

Мұндай бөлімнің ашылуымен тілге, құқықтық саясатқа терең көңіл бөлініп, қабылданатын заң жобалары мен қолданыстағы заңнамаға жүргізілетін ғылыми-құқықтық лингвистикалық сараптама таза заң тілімен нақты жұмыс басталды. Заңнамалық актілер тілінің сапасы бойынша қордаланған мәселелер біртіндеп шешімін таба бастады.

Лингвистикалық сараптаманы жүргізу - аса күрделі, жауапты және едәуір еңбекті талап етеді. Міне, сондықтан да бұл істі бастамас бұрын, ең алдымен оның әдіс тәсілдерін, ережелері мен тәртібін белгілеп алғанымыз да дұрыс шығар.

Алдымен жалпы заң шығармашылығы рәсіміне тоқталып өтсек, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2002 жылғы 30 мамырдағы N 598 қаулысымен бекітілген Ғылыми сараптама жүргізу ережесінің 6-тармағына сәйкес сараптаманы ұйымдастырушы нормативтік құқықтық акт жобасының көшірмесімен бірге сарапшыға мынадай құжаттардың көшірмелерін ұсынады: нормативтік құқықтық актінің жобасына түсіндірме жазба (мемлекеттік және орыс тілдерінде); нормативтік құқықтық актінің жобасына салыстырмалы кесте, қолданыстағы заңнамаға енгізілетін өзгерістер мен толықтырулардың тиісті негіздемелерімен өзгерістер мен толықтырулар туралы нормативтік құқықтық актінің жобасын енгізген кезде (мемлекеттік және орыс тілдерінде); зерделенетін мәселелер бойынша статистикалық деректер; сарапшының сұратуы бойынша Сараптаманы ұйымдастырушы сол сияқты нормативтік құқықтық актінің жобасында және заң жобасының тұжырымдамасында қозғалған мәселелерге қатысты өзге материалдарды да ұсынуы мүмкін [1].

Іс жүзінде осы күнге дейін заң жобаларына ғылыми құқықтық, сыбайлас жемқорлықты болдырмау мақсатындағы және т.б. сараптамалар жүргізіліп келді, бірақ ол заң жобаларының тек орыс тіліндегі мәтініне ғана жүргізіледі. Ал заң жобаларының мемлекеттік тілдегі нұсқасы қосымша ілесіп жүріп, қабылданар алдында ғана орыс тіліндегі мәтінге сәйкестілігіне тиянақты тексеріледі. Оның өзінде де қате кетіп, дау туғызып жатқан жағдайлар аз емес.

Мәселен, Е.С. Шугринаның «Техника юридического письма» деген оқу құралында былай делінген: «Заң тілі - бұл мемлекеттік тіл. Берілген ереже өте маңызды болып табылады, оны бұзуға болмайды. Бұған қоса Ресей - федеративтік мемлекет және көптеген республикалар (Ресей Федерациясының субъектілері) өздерінің мемлекеттік тілдерін белгілеуге құқылы. Бұл жердегі ең үлкен қауіптілік - кейбір жағдайларда бір тілден басқа тілге тура, барабар аударманы табу мүмкін

еместігі. Бұл заңды құжатты пайдалануды қиындатады, сотта дауларды шешу кезінде белгілі бір кедергілер тудырады» [2].

Айтарым заң шығармашылығы қызметін жүзеге асыру саясаттың басты құрамдас бөлігі болып табылады деген тұжырымымыз оның мемлекеттік тілде жүзеге асырылу тиістігін міндеттеп отырған жоқ сынайлы.

Ал біздің заң шығармашылығындағы басты міндеттердің бірі сараптамалар заң жобаларының қай тілдегі мәтініне жүргізілуі тиістігін айқындап алу. Мәселен, мекемеге келіп түскен жоба екі тілде дерлік. Әрине оның мемлекеттік тілдегі нұсқасы көбіне аударма болады да, орысша нұсқасы негізгі мәтін ретінде алынады. Дегенмен, «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі N 151 Заңының 9-бабына сәйкес «Мемлекеттік органдардың актілері мемлекеттік тілде әзірленіп, қабылданады, қажет болған жағдайда, мүмкіндігінше, басқа тілдерге аударылуы қамтамасыз етіле отырып, оларды әзірлеу орыс тілінде жүргізілуі мүмкін» [3]. Алайда дәл осы норманы ұстана отырып мемлекеттік органдардың барлығы заң жобаларының көпшілік бөлігін орыс тілінде әзірлеуде.

«Қазақстан Республикасы Президентіне қол қоюға ұсынылған, 1997 жылғы 12 наурызда Қазақстан Республикасының Парламенті қабылдаған Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» Заңының Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкестігі жөнінде Қазақстан Республикасы Президентінің өтінуі туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 1997 жылғы 8 мамырдағы N 10/2 қаулысына түсіндірме беру туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 2007 жылғы 23 ақпандағы N 3 қосымша қаулысына сәйкес Мемлекеттік тіл мәртебесінің үстем болуы оның жария-құқық саласында қолданылуының айрықшалығы не басымдылығы Конституцияда баянды етіліп, заңдарда белгіленуі мүмкін екендігін білдіреді [4]. Ресми түрде түсіндірілген бұл мемлекеттік тілдің мәртебесі мемлекеттік мекемелерде қызметтегі орыс тілді мамандардың санасына нендей ой ұялатар екен? Мүмкін қызметкерлерді арнайы мемлекеттік тілді жеделдетіп үйрету мақсатында арнайы ресми стильде шығармалар жазып, мекемелерде аптаның белгілі бір жұмыс күнін тілді жетік меңгермеген қызметкерлер үшін тек қазақ тілінде сөйлесуді белгілеудің өзі біраз жұмыстың басын қайтарар еді.

Өкінішке орай Заң шығару институтына осы күнге дейін сараптамаға келіп түскен құжаттардың басым көпшілігі бұл талапқа сәйкес келе бермейді.

Сараптаманы ұйымдастырушылар көп

жағдайларда заң жобаларының мемлекеттік тілдегі мәтінін сараптамаға не ұсынбайды не шикі қалпында алып келіп жатады, яғни аталған норманы ұстанбайды. Дегенмен сараптама орыс тілінде жүргізілді делік, бірақ сараптама қорытындыларын аудару барысында мынадай қиындықтар да туындап жатады. Мәселен, заң жобасының орыс тіліндегі мәтінінде «после слов «финансового лизинга» дополнить словами «за исключением государственного учреждения» дегенде, әрине мемлекеттік тілдегі мәтінінде мүлде басқа жерінде толықтырылады. Дәл осындай мәселелер туындап Сараптаманы ұйымдастырушы органдардан құжаттардың қазақша нұсқасын сұрасаң, әлі әзірленбеген, әзірленсе де бастапқы аударма нұсқасында ұсынылып жатады. Осыдан барып әрине, жобалардың мемлекеттік тілдегі нұсқасына қандай да болсын сараптама жүргізуді айтпағанда, олардың жұмыс барысында орыс тілінен аударудың уақытылы жүзеге асырылуының өзі қиындық туғызып жатса не айтасын? Мемлекеттік органдардың әдетке айналдырып алған бұл шындығы тұрақты құбылыс көрінеді. Бұдан шығатыны заң шығармашылығында заң жобаларының қазақша нұсқасына ғылыми құқықтық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы ғылыми сараптама, ғылыми криминологиялық сараптамалар жүргізілмейді.

Ғылыми сараптама жүргізу мерзімдеріне келетін болсақ, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2002 жылғы 30 мамырдағы N 598 қаулысымен бекітілген Ғылыми сараптама жүргізу ережесінің 7-тармағына сәйкес ғылыми сараптама нормативтік құқықтық актінің жобасын немесе заң жобасының тұжырымдамасын және оларға материалдарды сарапшыға ұсынған күннен бастап он бес күнтізбелік күннен аспайтын мерзімде жүргізілуі тиіс [1].

Қосымша және қайталама ғылыми сараптама нормативтік құқықтық актінің жобасын немесе заң жобасының тұжырымдамасын және оларға материалдарды сарапшыға ұсынған күннен бастап бес жұмыс күнінен аспайтын мерзімде жүргізілуі тиіс.

Қажет болған ретте ғылыми сараптаманы жүргізу мерзімі Сараптаманы ұйымдастырушының келісімі бойынша ұзартылуы мүмкін. Бұл ретте сарапшыға мемлекеттік немесе орыс тіліне аудару үшін қосымша бес күнтізбелік күн беріледі. Көріп отырғанымыздай, сарапшыға жасаған қорытындысын аударуға деп нақты көрсетіп тұр. Ал бұл аударманы, әрине, белгілі бір мекемеде жалпы түрде мемлекеттік тілде жүргізілетін құжаттарға жауап беретін лауазымды тұлғаға автоматты түрде жүктейді. Сондағы айтарымыз мемлекеттік тілдегі заңнамалық актілер жобаларының мәтіні бойынша негізгі жүк тек қана аудармашылардың мойнында болғаны ма?

Жоғарыда баяндалғандарды түйіндей келе заң актілерінің мемлекеттік тілдегі мәтініне көзді жұмып қойып, іс жүзінде негізгі мәтін ретінде орыс тіліндегі нұсқасының жұмыс мәтіні екенін ашықтан ашық айтуға болады, яғни кез келген Заңды, қаулыны, кодексті жәнғ т.б. болсын әзірлеу кезінде мемлекеттік органдар іс жүзінде Қазақстан Республикасы Конституциясының 7-бабының 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл - қазақ тілі дегенді ұстанбайды, ал дәл осы баптың 2-тармағына сәйкес «мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданылады» дегенді қиалмастан қолданады [4].

Айтарым, еліміздің тіл туралы заңы - ісімізге қайшы келетін сияқты. Орыс тілі - мемлекеттік тілмен қатар жүргеннен кейін, орыс тілді мамандар қазақша құжат дайындап,

басын ауыртып қайтсін. Қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде заңды тұрғыдан өз мәртебесін алғалы да екі ондық жыл болып қалды. Бірақ атқарылған іс шамалы. Құжаттар барлық жерде «ресми тіл» деп асқақтатып қойған орыс тілінде әзірленеді деуге болады. Мекеме басшылары болса, «қазақшамыз келісті» - деп, барлық жерде аудармашының көмегіне жүгініп отыра береді. Еліміздегі аудармашылардың да, білімдері көп жерде таяз болып жатады. Олардың негізгі бөлігінің мәтінде тікелей аударма салғанға еттері үйреніп кеткен. Осыдан, мемлекеттік тілдегі құжаттар көп ретте түсініксіз болады. Тілді дамыту үшін оны оқытудың әдістемесін жақсарту керек, жақсы оқу әдістемелері қажет. Ол жағы елімізде шамалы.

Болашақ ұрпақты балабақшадан қазақ тілінде сөйлеуге, оны силауға, құрмет тұтуға тәрбиелесе, сонда ғана мемлекеттік тіл - бүгінгідей мүсәпірдің күйін кешпесі анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ғылыми сараптама жүргізу ережесі: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2002 жылғы 30 мамырдағы N 598 қаулысы // Заң ДҚ. (25.04.2010).
2. Шугрина Е.С. Техника юридического письма. - М.: Дело, 2001. - 51 с.
3. Қазақстан Республикасындағы тіл туралы: Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі N 151 Заңы.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Жеті Жарғы, 2007.
5. Қазақстан Республикасы Президентіне қол қоюға ұсынылған, 1997 жылғы 12 наурызда «Қазақстан Республикасының Парламенті қабылдаған Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» Заңының Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкестігі жөнінде Қазақстан Республикасы Президентінің өтінуі туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 1997 жылғы 8 мамырдағы N 10/2 қаулысына түсіндірме беру туралы Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қосымша қаулысы / 2007 жылғы 23 ақпан N 3 // Заң ДҚ. (30.05.2010).

Мемлекеттік тілдің ресми тіл ретінде қалыптасу деңгейі, оның бүгінгі күн талабына сай келуі қазіргі өзекті мәселенің бірі болып отыр. Мақала авторы осыған орай, қазіргі қазақ тілінің жағдайына тоқтала келе, қазақ тілінің жасанды тіл - аударма тіліне айналып бара жатқанына көпшілік назарын аудартады.

Формирование государственного языка на уровне официального, его соответствие требованиям времени являются актуальными проблемами сегодняшнего дня. В связи с этим автор статьи анализирует состояние казахского языка и обращает внимание на то, что язык становится искусственным, то есть языком перевода.

Formation of the state language on official level, its conformity with time demand are actual problems of today's. In this connection the author of the article analyses the state of Kazakh language and pays attention to the language that becomes artificial, that is the translation language.